

Filosofia i ciutadania

La matèria de filosofia i ciutadania es configura amb un doble plantejament: d'una banda, pretén ser una introducció a la filosofia i a la reflexió filosòfica; de l'altra, vol aprofundir en l'estudi, ja començat a l'etapa obligatòria, de la dimensió moral i ciutadana de l'ésser humà i les seves implicacions de caire social i polític.

Com a introducció a la filosofia, aquesta matèria ha de familiaritzar l'alumnat amb la manera de fer, crítica i radical, que caracteritza el pensament filosòfic, així com amb els seus resultats, sempre provisionals i incerts, però de gran ajuda per confegir la pròpia concepció del món. En efecte, al llarg de la història, la filosofia ha plantejat múltiples qüestions relacionades amb la realitat, el coneixement, l'ésser humà, l'acció, la moral, la vida social i la política i hi ha donat resposta, alhora que, com a activitat intel·lectual, ha anat creant una manera pròpia de reflexionar-hi: un enfocament crític i analític, basat en arguments i obert a la discussió. Des d'aquest punt de vista, l'estudi de la filosofia i la seva història pot acostar l'alumnat a la comprensió d'aquestes qüestions, dels seus canvis i vicissituds, i alhora facilitar-li l'adquisició d'algunes habilitats del pensament filosòfic, com la definició i l'ús rigorós de conceptes, l'activitat crítica, l'argumentació i el diàleg. Aquest potencial formatiu de la filosofia justifica la seva presència com a matèria comuna en el batxillerat, una etapa que perllonga i aprofundeix els aprenentatges assolits en l'educació secundària obligatòria, tot preparant l'alumnat per continuar estudis de caire especialitzat, en cicles formatius de grau superior o a la universitat.

No obstant això, la matèria de filosofia i ciutadania és també un mitjà per identificar els ideals, principis, valors i normes de la convivència ciutadana, les virtuts de l'ésser humà cívic, les exigències i els deures que imposa la vida en comú, i donar-hi una justificació racional. En efecte, tot i que molts d'aquests temes ja han estat abordats en cursos anteriors, resulta necessari fer-los presents al currículum de batxillerat, ampliar la seva fonamentació teòrica i obrir-los a la crítica. I encara més perquè l'alumnat d'aquesta etapa és a punt d'integrar-se en la societat com a ciutadà de ple dret.

Si durant l'educació secundària obligatòria l'alumnat ha tingut ocasió d'informar-se dels elements que conformen la cultura democràtica i ha desenvolupat les actituds i valors cívics compatibles amb la convivència, ara es tracta de comprendre la seva naturalesa, aportar raons i trobar arguments que els donin suport. En efecte, educar per a la ciutadania no equival a explicar com s'ha de viure, sinó a facilitar elements d'anàlisi per valorar les diferents opcions existents. L'alumnat d'aquesta matèria ha de conèixer que la ciutadania, a més d'una relació política de l'individu amb l'Estat, és una virtut moral i que, per tant, troba la seva concreció en l'ésser humà cívic. Per tant, ja no es tracta només de conèixer els drets i deures polítics, socials, econòmics i cívics dels ciutadans i ciutadanes, sinó de comprendre que, en relació amb qualsevol d'aquestes dimensions de la ciutadania, hi ha un catàleg d'exigències morals que obliga a tothom, com a membres d'un estat de dret, construït sobre la idea de justícia. Des d'aquest punt de vista, la matèria de filosofia i ciutadania pot col·laborar al desenvolupament de persones cíviques, és a dir, d'una ciutadania activa i

responsable, amb consciència crítica, capaç de respectar els altres, col·laborar pel bé de la col·lectivitat i participar-hi.

En fer reflexionar sobre la condició de ciutadans i ciutadanes i els seus fonaments, la matèria de filosofia i ciutadania pot ajudar l'alumnat a comprendre la complexitat de la realitat humana i de l'acció, i propiciar el debat sobre els valors i normes que serveixen per ordenar la vida, així com afavorir el desenvolupament cívic i polític de l'alumnat, practicant la reflexió sobre un mateix i els altres, el diàleg i la negociació, l'argumentació moral i la participació en projectes comuns. Aquesta matèria compliria, doncs, el doble ideal filosòfic d'ensenyar a pensar i ensenyar a viure en la diversitat, rebutjant la intolerància i defensant de manera decidida l'equitat, la justícia i la llibertat. Cal en aquest punt considerar, fer visible i valorar la contribució de les dones en l'esdevenir històric, reflexionant sobre el procés de configuració dels papers socials assignats a les dones i els homes al llarg de la història i contribuint, en conseqüència, a una redefinició d'aquests rols en el marc d'una relació entre iguals.

Competències específiques de la matèria

Les competències específiques de la filosofia i ciutadania són essencialment dues: la competència reflexiva, crítica, dialògica i argumentativa, i la competència social i cívica.

És característic de la filosofia el seu enfocament (reflexiu i crític), el seu mètode de treball (anàlisi, raonament, discussió) i els seus resultats (conjunts d'idees argumentades que aspiren a la màxima racionalitat i a la veritat), tot i que, com és sabut, la filosofia mai no aconsegueix argumentar de manera concloent els seus resultats, per la qual cosa s'assembla més a una activitat de recerca intel·lectual que a un saber en sentit estricte. Per aquesta raó, si haguéssim d'identificar les competències específiques d'aquesta matèria hauríem de mencionar totes aquelles que tenen a veure amb la racionalitat teòrica i la racionalitat pràctica.

La competència reflexiva, crítica, dialògica i argumentativa implica la presa de consciència de la incertesa que envolta el món del coneixement, l'habilitat per identificar problemes filosòfics i abordar-los de manera filosòfica, per relacionar els coneixements en una concepció global del món i de les coses, per aprendre a pensar amb ordre i criteri i per exposar les opinions pròpies, respectant les dels altres i valorant-les si escau com a manera d'enriquir la pròpia visió de la realitat.

La competència social i cívica es refereix a la dimensió social dels comportaments humans, a saber viure en una societat globalitzada, a ser comprensiu amb els altres en un món on els intercanvis i la mobilitat de les persones comporten contactes amb gent de diversa condició física, mental i cultural, a disposar de formació en valors democràtics i exercir-los de manera constant en la pràctica. Des d'aquest punt de vista, doncs, la matèria de filosofia i ciutadania desenvolupa aquesta competència, compartida amb altres matèries, subratllant la capacitat d'anàlisi de les accions, les seves intencions,

resultats i conseqüències, així com la reflexió crítica sobre els valors, les normes i les institucions. Ser cívic vol dir tenir criteri per decidir per compte propi ponderant les conseqüències de les decisions preses.

Contribució de la matèria a les competències generals del batxillerat

L'educació filosòfica en el batxillerat pot contribuir de manera cabdal a l'assoliment de les competències generals del batxillerat: la comunicativa, la referida a la gestió i tractament de la informació, la personal i interpersonal i la del coneixement i interacció amb el món, ja que es basteix sobre coneixements, destreses i actituds que fan possible el domini d'aquestes competències de caire transversal (obtenció i ús d'informació, estructuració del coneixement, comunicació d'idees, competències socials i cíviques), o de caire més específic, com la definició de conceptes, la reflexió crítica i l'argumentació i fonamentació d'idees. En aquest sentit, el currículum de la matèria de filosofia i ciutadania s'ha volgut orientar de manera competencial, relacionant els seus continguts amb aspectes de l'experiència i l'existència humana, subratllant la seva connexió amb altres àmbits del saber i mostrant la implicació de l'activitat filosòfica en el debat sobre la problemàtica social i política del món actual.

Per aquesta raó, la filosofia i ciutadania també pot facilitar l'adquisició d'una visió integrada dels diferents sabers i propiciar una reflexió sobre temes globals que equilibri la tendència cap a l'especialització del currículum, complint així una de les principals exigències de l'aprenentatge competencial: posar en relació els continguts de les diferents àrees d'aprenentatge i facilitar l'ús transversal dels coneixements. En aquesta mateixa línia, la pràctica de la reflexió filosòfica pot millorar la capacitat dels alumnes per definir conceptes i usar-los amb propietat, analitzar críticament les idees, argumentar i dialogar amb raons a favor o en contra.

Estructura dels continguts

Per complir aquestes funcions, la matèria de filosofia i ciutadania ha d'acostar l'alumnat de batxillerat a alguns dels grans problemes als quals s'ha enfrontat la reflexió filosòfica universal: el coneixement, l'ésser humà, l'acció moral, la societat i la política, i fer-ho amb una metodologia activa, reflexiva i crítica, que ensenyi a pensar i ajudi a orientar la pròpia vida.

Els continguts de caràcter metodològic i actitudinal s'expliciten en un primer apartat de continguts comuns que, a la pràctica, es treballen articulats en la resta de blocs. En segon lloc, s'analitza la problemàtica del coneixement humà, presentant la filosofia com un model de racionalitat teòrica i com una aspiració a la veritat. Alhora, cal mostrar el potencial de la filosofia en la vida pràctica, com a reflexió sobre interrogants relacionats amb els valors, el bé i la política, i formular respostes personals raonades als problemes plantejats.

El tercer nucli temàtic és dedicat a l'estudi de l'ésser humà, com a realitat intermèdia entre la natura i la cultura, subratllant la seva condició d'animal simbòlic que, per mitjà del llenguatge, es representa el món, pensa i es comunica. Aquest tema permet un acostament científic a l'ésser humà (biologia, psicologia, antropologia) i també una reflexió crítica sobre la seva naturalesa

social i la seva condició de persona, revisant algunes concepcions filosòfiques sobre l'ésser humà que formen part del nostre bagatge cultural.

El quart bloc de continguts estudia la dimensió activa de l'ésser humà i la seva capacitat per obrar amb consciència i llibertat. L'anàlisi de l'acció humana permet introduir-nos en les peculiaritats de l'acció moral i política, parlant dels ideals i valors que l'orienten, així com dels principis i normes per mitjà dels quals s'expressa. Per donar-hi contingut i fonamentar-los es dedica un dels apartats a revisar algunes teories ètiques.

Finalment, el currículum preveu l'anàlisi de la dimensió política dels éssers humans: la vida col·lectiva i les estructures de poder que la fan possible, en especial, les idees de l'estat de dret i democràcia, on adquireix sentit la noció de ciutadania. En aquest apartat, doncs, s'estudien els fonaments filosòfics de l'estat de dret, els arguments que legitimen el poder polític en democràcia, les raons que donen suport a la idea de ciutadania activa, participativa i responsable, i la necessitat de complir els compromisos quan la relació entre drets i deures és, com en qualsevol societat democràtica, una relació recíproca.

Connexió amb altres matèries

La matèria de filosofia i ciutadania comparteix alguns temes i espais de reflexió amb la resta de matèries del currículum, especialment amb les ciències per al món contemporani, les llengües i les matèries de la modalitat d'humanitats i ciències socials, qüestionant els seus fonaments, reflexionant sobre tot allò que sabem o creiem saber i buscant una visió global i integrada dels diferents enfocaments científics sobre la condició humana.

Aquest horitzó integrador fa possible que l'aprenentatge d'aquesta matèria serveixi de marc a altres disciplines humanístiques, ja que l'objectiu últim del coneixement d'una matèria com la filosofia i ciutadania és la interdisciplinarietat. En altres paraules, aquesta forma de coneixement proporciona el marc adequat perquè els aprenentatges assimilats en el conjunt de les disciplines adquireixin sentit i es configuren com una xarxa competencial que ens permeti desenvolupar una vida activa i crítica en l'actual context de la societat del coneixement.

Consideracions sobre el desenvolupament del currículum

Aprofitant l'enfocament competencial dels continguts, el professorat ha de procurar que l'alumnat vagi adquirint més autonomia i criteri en el pensament, i millori la seva capacitat de diàleg, empatia i argumentació. L'adquisició d'aquestes competències es pot afavorir col·locant l'alumnat en situacions en què hagi de resoldre tasques significatives, complexes i, preferiblement, en contextos d'incertesa, en les quals pugui aplicar allò que sap i adonar-se de com s'hi enfronta i les resol.

D'altra banda, com que la competència es manifesta per mitjà de l'acció, la qual es dona sovint en un context social, cal potenciar la reflexió de l'alumnat sobre la dimensió moral i cívica de les accions, així com el seu compromís amb els valors i normes en què es fonamenten la convivència i el civisme. També cal

afavorir la interacció entre els alumnes i, per tant, proposar la resolució de qüestions en contextos on calgui aplicar els propis recursos en col·laboració amb altres companys i companyes i intercanviar experiències.

Aquesta funcionalitat educativa que la filosofia i ciutadania comparteix amb la resta de matèries del currículum aconsella, doncs, formular preguntes que facin pensar, que convidin a l'anàlisi i la crítica, que comportin la identificació i definició de problemes i el plantejament d'hipòtesis resolutives; així com estimular la manipulació ordenada i crítica de materials informatius -lectura, interpretació i contrast de textos filosòfics, entre altres-; la realització de treballs escrits i la preparació i participació en debats; la comunicació i avaluació de resultats, i les actituds del rigor, creativitat intel·lectual, cooperació i solidaritat.

Aquestes recomanacions han de servir també per a les activitats d'avaluació, que haurien de ser coherents amb l'enfocament dels aprenentatges. Per tant, i seguint els criteris d'avaluació que apareixen més endavant, cal mesurar el progrés de l'alumnat mitjançant activitats integradores, en què s'hagin de triar els coneixements, les destreses i les actituds més adients per resoldre-les, en què l'alumnat hagi de construir la seva pròpia resposta i, fins i tot, explicar el procés que ha emprat en la resolució.

OBJECTIUS

La matèria de filosofia i ciutadania té com a finalitat el desenvolupament de les capacitats següents:

1. Identificar i apreciar el sentit de problemes filosòfics relatius a l'ésser humà, l'acció, la moral i la política, i emprar amb propietat i rigor els nous conceptes i termes assimilats per a l'anàlisi i la discussió.
2. Adoptar una actitud crítica i reflexiva davant les qüestions teòriques i pràctiques que suggereix la matèria, fonamentant adequadament les pròpies idees i decisions.
3. Argumentar de manera coherent el pensament propi de forma oral i escrita, i contrastar-lo amb altres posicions i argumentacions.
4. Practicar el diàleg filosòfic i valorar-lo com a procés d'aproximació racional al coneixement i de cerca col·lectiva i individual de respostes als problemes plantejats.
5. Analitzar textos filosòfics, identificant els problemes que plantegen, així com els arguments i les solucions que proposen, i comentar-los considerant la seva coherència interna i el context històric al qual pertanyen.
6. Utilitzar procediments bàsics per al treball intel·lectual autònom: cerca i selecció d'informació, contrast, anàlisi, síntesi i avaluació crítica de la informació, promovent el rigor intel·lectual i l'originalitat en el plantejament dels problemes.
7. Situar l'ésser humà en la confluència de l'herència biològica i cultural, i relacionar els conceptes d'ésser humà, persona i ciutadà o ciutadana.

8. Reconèixer i valorar els components de llibertat i moralitat de les accions humanes.
9. Adoptar una actitud de respecte vers les diferències, i una actitud crítica davant qualsevol tipus de discriminació social i la seva justificació.
10. Valorar la capacitat normativa i transformadora de la raó per construir una societat més justa, en la qual hi hagi una veritable igualtat d'oportunitats.
11. Consolidar i fonamentar teòricament la competència social i ciutadana exercida en democràcia.
12. Desenvolupar una consciència cívica, crítica i autònoma i compromesa amb la construcció d'una societat democràtica, justa i equitativa, basada en el compliment dels drets humans, la convivència pacífica i la defensa de la natura.

CONTINGUTS

Continguts comuns a tots els blocs

- Obtenció, processament i anàlisi crítica d'informació.
- Expressió argumentada, oral i escrita, d'idees.
- Participació en espais de reflexió i intercanvi d'informació, cerca, contrast i expressió d'idees, aprofitant les tecnologies de la informació i la comunicació.
- Participació en debats mitjançant l'exposició raonada del pensament propi.
- Comentari de textos filosòfics o que suscitin problemes filosòfics, emprant amb propietat els corresponents termes i conceptes.
- Racionalitat, empatia i respecte crític envers els plantejaments aliens, individuals i col·lectius.
- Autonomia personal i sentit de la responsabilitat a l'hora de prendre decisions i actuar, assumint una visió crítica vers qualsevol forma d'injustícia i discriminació.
- Posició crítica envers els valors, normes i actituds contràries als drets humans, la convivència pacífica i la defensa de la natura.

El saber filosòfic

- Caracterització de la filosofia com a activitat de coneixement, diferent de la ciència, la religió i el coneixement ordinari.
- Reconeixement i valoració de la racionalitat teòrica i pràctica de la filosofia en relació amb el coneixement, la veritat i els valors.

- Identificació i plantejament d'alguns problemes fonamentals de la filosofia i de les seves principals solucions, com ara qüestions relatives a la realitat, el coneixement, la veritat, l'ésser humà o el seu comportament.

L'ésser humà: persona i societat

- Descripció de la dimensió biològica i sociocultural de l'ésser humà, entenent que les nostres capacitats naturals es desenvolupen en societat i es modelen culturalment.
- Caracterització de la relació lingüística i simbòlica de l'ésser humà amb el món.
- Explicació d'algunes concepcions filosòfiques sobre l'ésser humà i la polèmica que comporten, i plantejament crític del concepte de persona i les seves implicacions de caire legal i moral.

L'acció: llibertat i responsabilitat

- Descripció de l'acció humana, tipus i característiques. Reconeixement del problema de la llibertat i el determinisme.
- Caracterització de l'acció moral i de l'acció racional, i anàlisi dels seus fonaments. Plantejament de la responsabilitat en contextos normatius, legals i morals.
- Explicació d'algunes teories ètiques en relació amb els ideals de felicitat i justícia, i de la polèmica que comporten.

La política: democràcia i ciutadania

- Reconeixement de la dimensió política i ciutadana de l'ésser humà, de les diferents interpretacions de la ciutadania i de la seva dimensió moral. Explicació de l'origen i de la fonamentació filosòfica de la ciutadania.
- Caracterització del poder polític, l'estat de dret i la democràcia i reconeixement dels arguments filosòfics en què es fonamenten. Plantejament crític de les relacions entre la idea de justícia, la llei i el poder polític.
- Anàlisi i reflexió crítica sobre alguns conflictes latents i emergents de les societats actuals, com el problema mediambiental, els moviments migratoris, les desigualtats econòmiques, la globalització o les formes de participació democràtica per mitjà de les noves tecnologies.

Connexió amb altres matèries

Història de la filosofia

- Les concepcions sobre l'ésser humà, l'ètica, la política i la societat al llarg de la història.

Ciències per al món contemporani

- Comprensió i valoració de l'ésser humà en la seva interacció amb la natura i l'Univers.
- Avenços científicotècnics, societat de consum i impacte mediambiental.

Àmbit de llengües

- Comprensió i producció de discursos orals i escrits.
- Participació en interaccions orals i en formes de comunicació virtuals interactives.

Història. Història del món contemporani

- Anàlisi crítica del nou ordre mundial, identificant els reptes de les democràcies actuals i de les diverses formes de participació ciutadana.
- Anàlisi i valoració argumentada del fenomen de la globalització.

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Reconèixer l'especificitat de la filosofia i distingir-la d'altres sabers o maneres d'explicar la realitat, diferenciant el seu vessant teòric i pràctic i centrant-se en les seves preguntes fonamentals.
2. Raonar amb argumentacions ben construïdes, fer anàlisis crítiques i elaborar una reflexió adequada en relació amb els coneixements adquirits.
3. Exposar argumentacions i compondre textos propis en els quals s'aconsegueixi una integració de les diverses perspectives i s'avanci en la formació d'un pensament autònom.
4. Fer servir i valorar el diàleg com a forma d'aproximació racional al coneixement i com a procés intern de construcció d'aprenentatges significatius, reconeixent i practicant els valors intrínsecs del diàleg, com el respecte mutu, la sinceritat, la tolerància i, en definitiva, els valors democràtics.
5. Obtenir informació rellevant per mitjà de diverses fonts, elaborar-la, contrastar-la i utilitzar-la críticament en l'anàlisi de problemes filosòfics, sociològics i polítics.
6. Conèixer i analitzar les característiques específiques de l'ésser humà com una realitat complexa i oberta, amb múltiples expressions i possibilitats, aprofundint en la dialèctica entre natura i cultura, i entre individu i societat.
7. Conèixer i valorar la naturalesa de les accions humanes en la mesura que són lliures, responsables, normatives i transformadores.
8. Comprendre i valorar les idees filosòfiques que han contribuït, en diferents moments històrics, a definir la categoria de ciutadà i ciutadana, des de la Grècia clàssica fins a la ciutadania global del món contemporani, posant un èmfasi especial en l'etapa de la Il·lustració i en la fonamentació dels drets humans.
9. Assenyalar les diferents teories sobre l'origen del poder polític i la seva legitimació, identificant les que fonamenten l'estat de dret i la democràcia, i

analitzar els models de participació i d'integració en la complexa estructura social d'un món en procés de globalització.

10. Reconèixer i analitzar els conflictes latents i emergents de les complexes societats actuals, els seus assoliments i dificultats, canvis i reptes més importants.